

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПАТРІОТИЗМУ У СТАРШОКЛАСНИКІВ

Павлик Наталія Василівна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник відділу психології праці Інституту
педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
orcid.org/0000-0002-5828-606X

Сьогодні, в умовах воєнного конфлікту, який переживає наша Держава, усе більшої актуальності набуває виховання у юнаків та дівчат активної громадянської позиції, почуття патріотизму, відданості інтересам країни.

Патріотизм означає любов до Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам. Джерелом розвитку патріотизму є формування в учнів зв'язків з рідною землею, рідною мовою, народними традиціями, звичаями та культурою. Тому національно-патріотичне виховання є невід'ємною складовою загального виховного процесу підростаючого покоління, яке спрямовано на формування у старшокласників моральної, художньо-естетичної, інтелектуальної, правової, трудової, екологічної культури. [1].

У відповідності до нормативних документів, що визначають Концепцію національно-патріотичного виховання в Україні, формування патріотичних якостей у юнаків та дівчат сприяє розвитку здатності молодої людини виявляти національну гідність, цивілізовано відстоювати свої громадянські права, виконувати обов'язки, сприяти громадянському миру і злагоді в суспільстві, бути конкурентоспроможним, успішно самореалізуватися в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал, носій української національної культури [2]. «Виховати громадянина означає підготувати особистість до участі в розв'язанні завдань держави, до виконання функції громадського діяча та захисника Батьківщини. Для цього потрібно сформувати в нього комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є спонукальною силою дій, вчинків, поведінки» [5].

Саме на виявлення психологічних особливостей розвитку патріотичних рис характеру у сучасних старшокласників було спрямовано наше дослідження.

Спочатку було визначено систему з трьох критеріїв, які є психологічною основою розвитку патріотичних якостей особистості. До них належать:

- 1) любов до Батьківщини;
- 2) бажання жити на Батьківщині;
- 3) готовність пожертвувати власним благополуччям заради Батьківщини.

Відповідно до зазначених критеріїв було визначено запитання з варіантами можливих відповідей й створено міні-анкету.

1. Чи відчуваєте Ви любов до рідної землі?

- а) ні, не відчуваю;
- б) ставлюся байдуже;
- в) так, люблю.

2. Чи бажаєте жити за кордоном?

- а) так, бажаю;
- б) не впевнений;
- в) ні, я хочу жити і працювати на Батьківщині.

3. Чи готові Ви пожертвувати своїм часом, звичками, майном заради захисту Вітчизни?

- а) ні;
- б) не впевнений;
- в) готовий.

Далі було розроблено алгоритм підрахунку загального балу, який визначає рівень патріотичності як риси характеру старшокласників.

Високий рівень патріотичності зумовлений особистісною зрілістю старшокласників й означає усвідомлене почуття любові до Батьківщини, до рідної культури, щире бажання жити у рідній країні й вірно служити своєму народу за будь-яких обставин (і в радості, і в горі).

Середній рівень патріотичності полягає у недостатній усвідомленості свого ставлення до Батьківщини. У таких осіб несформоване шанобливе ставлення до духовних надбань своїх предків. Вони не цінують досягнення вітчизняної культури й спрямовані на взірці західних форм життя.

Низький рівень патріотичності притаманний особистісно незрілим учням, які зорієнтовані, передусім, на матеріальні цінності, які не бажають безкорисливо працювати заради Батьківщини й прагнуть жити за кордоном у більш забезпечених країнах.

Ще до початку воєнного конфлікту в Україні було проведено дослідження, в якому брали участь учні 9-х, 10-х та 11-х класів міста Києва. Всього було опитано 295 респондентів (100 учнів 9-х класів, 97 учнів 10-х класів й 98 учнів 11-х класів).

За результатами дослідження, ми відслідкували негативну динаміку прояву патріотичності. Як бачимо з діаграми (рис. 1), більш ніж половина від усіх старшокласників (58%-61%) мають недостатній (середній) рівень патріотичності. Кількість старшокласників, що мають високий рівень патріотичності (10-16%) менш, ніж кількість осіб, у яких ця якість зовсім несформована (23-30%). [4].

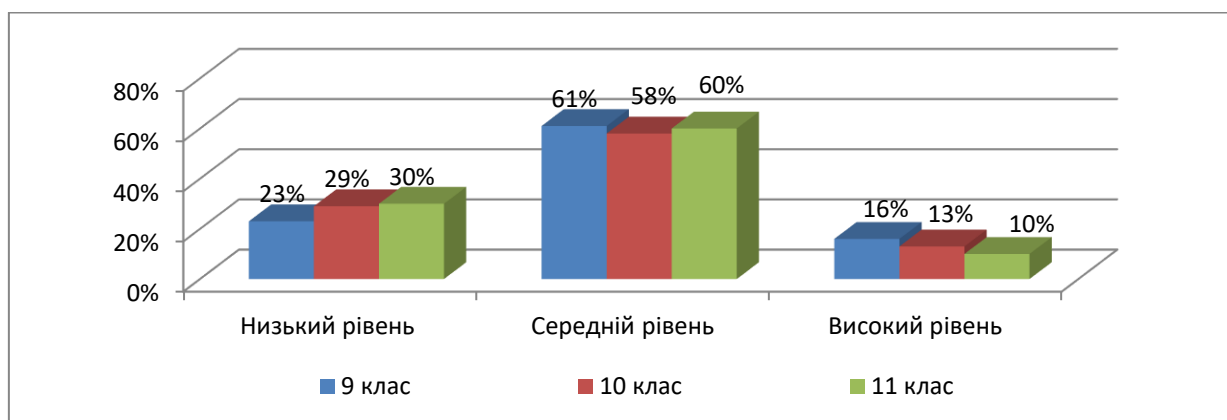

Рис. 1. Відсотковий розподіл рівнів патріотичності в учнів 9-11 класів.

Відсоток учнів з високим рівнем патріотичності з віком знижується, а з низьким рівнем – зростає

Можемо припустити, що чинників розвитку такої тенденції може бути декілька.

По-перше, такий розподіл рівнів розвитку патріотичності у старшокласників може бути зумовлений недостатньою поінформованістю учнівської молоді щодо глибинних (ціннісно-сміслових) аспектів традиційних патріотичних цінностей, оскільки ці питання висвітлюються в освітніх курсах лише у межах розгляду фольклорних традицій, національних обрядів, без акценту на внутрішній, глибинній, ціннісній стороні патріотизму, без формування почуття жертвності своїми інтересами заради Батьківщини. Тобто, в 9-му класі ми ще можемо побачити 16% патріотів-романтиків, які асоціюють патріотизм лише зі співочою мовою, хоробрими козаками та гарними вишиванками. А в 11-му класі людина стає більш реалістичною, й романтичні походи козаків стають для неї менш цікавими, ніж питання сучасної геополітики, моди, молодіжної естради тощо. Тож, тут постає питання покращення якості національно-патріотичного виховання молоді, за рахунок акценту не на зовнішньому (суто обрядовому) боці, а на ціннісно-сміслових аспектах патріотичності як особистісної риси, яка визначає певні способи відповідальної поведінки.

По-друге, в 11-му класі особистість стає більшою мірою спрямованою на індивідуально-професійні аспекти життя. Так, за результатами наших попередніх досліджень, у старшокласників з віком спостерігається зростання цінностей професійного самоствердження, створення родини, творчості, саморозвитку, матеріального добробуту [3]. Тож, патріотичний романтизм поступається за своєю значущістю індивідуально-професійним цінностям, які стають більш актуальними для випускників шкіл. Таким чином, при організації заходів національно-патріотичного виховання молоді слід враховувати ціннісно-віковий фактор.

По-третє, важливий виховний вплив на формування патріотизму у дітей і молоді відіграють світоглядні погляди батьків та продукція масової культури, яка не завжди транслює національно-культурні цінності, а часом й навпаки пропагує суто прагматичні, гедоністичні цінності й відповідний стиль життя, який не властивий українській національній культурі. Ціннісний внутрішньо особистісний конфлікт у старшокласників може загострюватись у зв'язку з неоднозначністю сполучення соціально-політичної та економічної ситуації в країні, коли, з одного боку, засоби масової інформації «співають оди» Україні, а з іншого – постійно акцентують увагу на деструктивних соціальних явищах (корупції, злочинства, соціальної нерівності тощо). Це перешкоджає розвитку у старшокласників почуття любові до Вітчизни та поваги до її громадян. За цих умов старшокласники переважно здатні лише декларувати свою любов до Батьківщини, але на поведінковому рівні демонструють орієнтацію на цінності західної та американської масової культури.

По-четверте, найважливішу роль у розвитку патріотичності, як риси характеру, відіграє актуальність соціально-політичної ситуації, яка визначає затребуваність патріотичної проблематики у соціумі. Нагадаємо, що наше дослідження проводилося ще до початку військового конфлікту в Україні. Тож, на той час національні цінності у молоді не були актуалізовані повною мірою, на відміну від сьогодення. Тому надважливим фактором розвитку патріотичності старшокласників є своєчасність й актуальність прояву патріотизму як особистісної якості.

Отже, враховуючи сказане вище, наголосимо, що при розробці програм й заходів національно-патріотичного виховання в Новій українській школі слід враховувати психологічні, вікові, культуральні й ситуативні чинники розвитку патріотизму у сучасних старшокласників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виховання патріота - обов'язок, права та місія сучасної освіти. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://skole.school.org.ua/nacionalnopatriotichne-vihovannya-13-23-32-04-12-2020/>
2. Національно-патріотичне виховання у школі. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.savyntsi-school2.edu.kh.ua/vihovna_robota/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/
3. Павлик Н.В. Ціннісна детермінація морального становлення особистості в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Наталія Василівна Павлик. – К., 2006. – 24 с.
4. Павлик Н. В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці : дис... докт. психол. наук: 19.00.07 / Павлик Наталія Василівна; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2017. – 570 с.
5. Формування національно – патріотичного виховання у сучасній школі / Всеосвіта. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/formuvannya-nacionalno-patrioticnogo-vihovanna-u-sucasnij-skoli-120870.html>